

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۳۹۷، دوره ۱، شماره ۲

نقش نهادهای مردمی در حمایت از ساختارها و کارکردهای محیط شهری پایدار

جمیله توکلی نیا^۱، فاطمه سوری*^۲، مهدی خداداد^۳

۱- عضو هیئت علمی گروه جغرافیای انسانی و آمایش دانشگاه شهید بهشتی تهران.

۲- دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه بهشتی. تهران.

۳- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه گلستان.

f.soori547@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۷/۱۹

چکیده

آگاهی و مشارکت مردم، پایه‌های اصلی تولید قدرت، ثروت، عدالت و زیربنای شهرهای پایدار می‌باشد. بدون شک مشارکت عموم جامعه مسیر دستیابی به پایداری را هموارتر ساخته و زمان آن را تقلیل خواهد داد که البته در این میان نمی‌توان فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد را نادیده گرفت. بدین ترتیب با توجه به نقش نهادهای مردمی در دریافت و انعکاس بازخورد رویکردها و سیاستهای اتخاذ شده، توسعه و پیشرفت کشورها جز با بهره‌گیری از توان، استعداد و حضور داوطلبانه مردم و مشارکت آنان امکان‌پذیر نمی‌باشد. روش تحقیق در این مقاله توصیفی و تحلیلی است که با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای انجام شده است. در مطالعات کتابخانه‌ای انواع کتابها و اسناد مربوط به مبانی نظری تحقیق و ویژگی‌های آن مطالعه و بررسی شدند و مورد استفاده قرار گرفتند. هم‌اکنون نهادهای مردمی اثرگذار و به عبارت بهتر سازمانهای غیردولتی در حل مشکلات ساختاری و کارکردی شهرهای ما، جایگاه سیاسی و اجتماعی درخور توجهی ندارند و برای دستیابی به مشارکت مردمی از توانایی پایینی برخوردار بوده‌اند.

واژگان کلیدی: نهادهای مردمی، شهر پایدار، سازمان‌های اجتماع‌محور.

مقدمه

رشد سریع شهرنشینی در دوران حاضر، بیش از هر زمان دیگر، نه تنها هویت شهری و کارکردهای مورد انتظار از آن را دستخوش تغییر ساخته بلکه زمینه بروز مخاطرات جدی را هم در مناطق شهری فراهم ساخته است (رفعیان و تاجدار، ۱۳۸۷: ۱۶۶). هر چند گسترش شهرنشینی معمولاً با توسعه اقتصادی و اجتماعی همراه است، اما افزایش سریع جمعیت شهری، فرصت و امکان تأمین مسکن و شغل یا خدمات و زیرساخت های مناسب را از متولیان امور شهرها گرفته است (برک پور و اسدی، ۱۳۸۸: ۳۱). علاوه بر این، تحولات جدید در عرصه روابط جهانی در زمینه های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی، که از آن با عنوان جهانی شدن تعبیر می شود، چالش های جدیدی را فرا راه مدیریت شهری نهاده است. عوامل گوناگون وابسته به جهانی شدن موجب تغییرات عمده در مکان و مقیاس قدرت شده اند و دولت ها برای باقی ماندن در قدرت، سیاست کشور را به روشی سازگار با فشارهای ناشی از مسائل بین المللی و بازارهای فراملی مدیریت می کنند (Leys, 2001: 1). بر این اساس پایداری شهری در پیوند تنگنا با سلسله مراتب فضایی - از سطح جهانی تا سطوح منطقه ای و محلی - قرار می گیرد (صرافی، ۱۳۷۹: ۹). بدون شک مشارکت عموم جامعه مسیر دستیابی به پایداری را هموارتر ساخته و زمان آن را تقلیل خواهد داد که البته در این میان نمی توان فعالیت سازمان های مردم نهاد را نادیده گرفت. بدین ترتیب با توجه به نقش نهادهای مردمی در دریافت و انعکاس بازخورد رویکردها و سیاستهای اتخاذ شده، توسعه و پیشرفت کشورها جز با بهره گیری از توان، استعداد و حضور داوطلبانه مردم و مشارکت آنان امکان پذیر نمی باشد. بر این اساس تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این سوال است که نقش نهادهای مردمی در حمایت از ساختارها و کارکردهای محیط شهری پایدار چگونه است؟ و آن را مورد بررسی قرار دهد.

روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله توصیفی و تحلیلی است که با استفاده از روش های کتابخانه ای انجام شده است. در مطالعات کتابخانه ای انواع کتابها و اسناد مربوط به مبانی نظری تحقیق و ویژگیهای آن مطالعه و بررسی شدند و مورد استفاده قرار گرفتند.

پیشینه تحقیق

درباره نقش سازمانهای مردم نهاد مطالعات گوناگونی از جنبه های مختلف صورت پذیرفته است بخصوص در کشورهای پیشرفته به این مهم توجه زیادی نشان داده شده است اما در ایران پژوهشی که مستقیماً با عنوان تحقیق مرتبط باشد تا بحال صورت نگرفته ولی درباره بخشی از تحقیق یعنی مشارکت سازمانهای غیردولتی

زیست‌محیطی در ایران طی دهه‌های اخیر مطالعات چندی انجام پذیرفته که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود:

جدول ۱: پیشینه مطالعاتی تحقیق

نویسنده (ها)	سال انتشار	موضوع پژوهش	چکیده
سید حسین بحرینی، فرهاد امینی	۱۳۷۹	نقش سازمانهای غیردولتی زیست محیطی در دستیابی به مشارکت مردمی به منظور حفاظت از محیط زیست در ایران	یافته های این مطالعه نشان می دهد که سازمانهای غیردولتی تاکنون توان کمی در دستیابی به مشارکت مردمی در زمینه حفاظت از محیط زیست داشته اند و این خود به دلیل وجود مشکلات متعدد و اساسی است که با آن مواجهند. این نهادها به دلیل موانع سیاسی، قانونی و حقوقی به سختی امکان پیدایش و فعالیت داشته اند و تعداد اندکی هم که توانسته اند ایجاد شوند به واسطه همین مشکلات نتوانسته اند در زمینه محیط زیست چندان تأثیرگذار باشند. نوپایی این سازمانها و بی تجربگی افراد در فعالیت در اینگونه چارچوبها نیز عامل دیگری در کاهش موفقیت این سازمانها در ایران بوده است.
زهره اللهیان، اکرم الملوک لاهیجانیان، فریده حق شناس	۱۳۸۹	بررسی شاخص های کارآمدی سازمانهای غیردولتی زیست محیطی در دستیابی به تضمین پایداری محیط زیست	تحقیق حاضر، مشخصه های کارآمدی سازمانهای غیردولتی زیست محیطی شهر تهران در دستیابی به آرمان هفتم اهداف توسعه هزاره (تضمین پایداری محیط زیست) را مورد بررسی قرار داده است. این مطالعه ضمن بررسی مبانی نظری مرتبط چون تأثیرگذاری سازمانهای غیردولتی، اهداف توسعه هزاره و وضعیت فعلی محیط زیست در جهان و ایران، شاخص های کارآمدی همچون مشارکت، مشروعیت (حاکمیت قانون)، شفافیت، مسئولیت پذیری، اجماع و مردم محوری، عدالت و انصاف، کارآیی و اثربخشی، و پاسخگویی را مورد کنکاش قرار داده است.
اکرم الملوک لاهیجانیان و همکاران	۱۳۸۹	بررسی ساختار و عملکرد سازمانهای غیردولتی زیست محیطی و نقش آنها در فرایند توسعه شهری استان تهران	هدف مطالعه حاضر، شناخت عوامل مؤثر بر رشد و گسترش سازمانهای غیردولتی زیست محیطی استان تهران در فرآیند توسعه شهری بیان شده است. این مطالعه با جمع بندی دیدگاه های مدیران و اعضای سازمانها که جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می دهند به این نتیجه رسیده است که این سازمانها در فرآیند توسعه شهری استان تهران اثرگذار هستند ولی این اثرگذاری بسیار محدود است و میزان اثربخشی فعالیت ها به هیچ وجه با اهداف و رسالت واقعی این سازمانها مطابقت نداشته است.

مبانی نظری

– انواع مشارکت های اجتماعی

مشارکت اجتماعی یکی از رموز موفقیت هر جامعه ای می باشد و هر چه تحول جامعه سمت و سوی دموکراتیک به خود بگیرد، اهمیت مشارکت و همچنین نقش و جایگاه آن در فرایند تکامل اجتماعی بیشتر آشکار می شود. بنابراین در اینجا به دو نوع الگوی مشارکت اجتماعی تحت عنوان سازمان های غیردولتی و سازمان های اجتماع محور پرداخته می شود:

سازمان‌های غیردولتی (NGOs)^۱

سازمان غیردولتی اصطلاحی است که در نتیجه‌ی ارجاع به تشکل‌های قانونی بطور گسترده‌ای پذیرفته می‌شود. سازمان‌های غیردولتی توسط افراد حقیقی یا حقوقی که با مشارکت یا نمایندگی هر دولتی مخالف هستند ایجاد شده‌اند. NGO ها آن حالت غیردولتی را حفظ می‌کنند و مانع عضویت نمایندگان دولتی در این سازمانها می‌شوند.^۲ برخلاف اصطلاح سازمان‌های دولتی، "سازمان‌های غیردولتی" اصطلاحی است که بطور عمومی استفاده می‌شود ولی تعریف حقوقی و قانونی ندارد. در بسیاری از حوزه‌های قانونی انواعی از سازمانها مانند "سازمان‌های جامعه مدنی" مشخص شده یا به نام‌های دیگری اشاره شده است (Ibid).

سازمان‌های غیردولتی پدیده‌ای جدید در حیات اجتماعی جوامع محسوب می‌شوند که در نیمه‌ی دوم قرن بیستم رشد چشمگیری داشته‌اند. شرایط جهانی و بروز مسائل مختلف ناشی از جهانی شدن و سیاست‌های توسعه‌ای خاص، در حاشیه ماندن برخی گروه‌ها و هویت‌ها، مشکلات زیست‌محیطی و بهداشتی، به همراه کاهش نقش دولت‌ها و ناتوانی آنها در حل این مسائل یا عدم توجه به آنها به این مقوله، حاملان جامعه مدنی و تشکل‌های داوطلب را به‌عنوان نیرویی مؤثر به صحنه آورده و پیگیر مطالبات خود نموده است؛ چنین سازمان‌هایی در پاسخگویی به بسیاری از مشکلات دنیای مدرن، پیگیری مطالبات اقشار مختلف، کمک به توسعه پایدار و ایجاد زمینه‌ای برای مشارکت در توسعه توانایی زیادی دارند و در واقع رکن سوم جامعه را تشکیل می‌دهند (قانع‌راد و حسینی، ۱۳۸۴: ۹۸). برداشتهای مختلف از سازمان‌های غیردولتی وجود دارد. گروهی عمدتاً متشکل از صاحب‌منصبان سیاسی آن را وسیله‌ای برای تحقق توسعه سیاسی و «زمینه و بستر شکل‌گیری واقعی احزاب» می‌دانند. برداشتی که به نظر می‌رسد به سبب سخت‌گیری وزارت کشور برای تأسیس، وجود نوعی سؤزن نسبت به مؤسسان و کنترل منظم آنها، به ضرر سازمان‌های غیردولتی تمام شده است. در مقابل برداشت مرسوم جهانی که آنها را نهادهایی برخاسته از مردم برای رفع یا تخفیف آلام جامعه بشری و کمک به هم‌نوع با نگرشهایی مبتنی بر توانمندسازی شهروندان می‌شناسد. پس در تعریف سازمان‌های غیردولتی باید ملاک‌هایی را لحاظ کرد تا وجوه ممیز این نهاد از نهادهای دیگری چون احزاب سیاسی و گروه‌های خویشاوندی مشخص گردد (ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۳: ۱۷).

سازمان‌های غیردولتی از ویژگی‌های زیر برخوردار هستند:

- عضویت در آنها داوطلبانه و اختیاری است.
- تعیین اهداف در آنها بر اساس تعامل میان اعضا صورت می‌گیرد.
- اعضای آنها روابطی افقی و مبتنی بر برابری حقوق با یکدیگر دارند.
- آنها کمترین وابستگی را به نهادهای صاحب و اعمال‌کننده قدرت سیاسی در جامعه یعنی دولت دارند.

¹ Non_Governmental Organizations

² http://en.wikipedia.org/wiki/Non_government

- آنها برای کسب سود و منفعت فعالیت نمی‌کنند بلکه اهدافی غیرانتفاعی مانند کمک به فقراء ، آموزش، توجه به محیط زیست و بهداشت و ایجاد ائتلاف میان گروههای کوچک مردم دارند .
 - آنها میان دولت و مردم در شکل توسعه‌ای یا میان حامیان و گروههای هدف در شکل سنتی به عنوان یک میانجی یا واسطه عمل می‌کنند .
 - آنها مولد سرمایه اجتماعی هستند که از عناصر ضروری برای دستیابی به توسعه اقتصادی و اجتماعی و عملکرد مطلوب نهادهای دموکراتیک است.
- بنابراین اهداف سازمانهای غیردولتی را می‌توان به طور خلاصه به شرح زیر دانست (منبع پیشین، ۱۹-۲۰):

- ❖ توانمندساختن شهروندان برای رفع مشکلات خویش بویژه گروههای محروم .
- ❖ سازمان‌دهی و نهادینه کردن مشارکتهای شهروندان .
- ❖ ارائه مشاوره به نهادهای دولتی .
- ❖ توجه به محیط زیست، کاستن آلودگیهای زیست محیطی و کنترل منابع .
- ❖ ایجاد ائتلاف بین گروههای کوچک مردم در زمینه‌های بهداشتی ، محیط زیست و مانند آنها .
- ❖ کاربرد روشهای مؤثر و کارآمد در انجام امور .
- ❖ اشتغال‌زایی برای فقیران .
- ❖ افزایش آگاهی در میان شهروندان از طریق برنامه‌هایی مانند برنامه ریزی خانواده .
- ❖ کاهش هزینه‌های انجام امور .
- ❖ تشویق ثروتمندان در کمک به فقرا .
- ❖ کاهش آلام فقرا، انجام خدمات رفاهی و خیریه‌ای برای محرومین و معلولین مانند توزیع خوراک.

سازمان‌های اجتماع‌محور (CBOs)^۱

سازمان‌های اجتماع‌محور بخشی از اجتماع زنده هستند که برای بهتر سازمان‌دادن جامعه روی اینکه چگونه و چه وقت کمک‌ها و همکاری‌ها می‌تواند بوجود بیاید و چه کسانی باید چه اندازه از کار را در چه مرحله و در چه نقطه‌ای فراهم کنند توافق دارند (Abonyo, 1999:9). سازمان‌های اجتماع‌محور بین اجتماع و فعالان دیگر وساطت و میانجیگری می‌کنند ، بطوریکه نشست و بحث با صدها و هزاران گروه‌های مخالف با جامعه را تسهیل و آسان می‌کنند. به عبارت دیگر سازمان‌های اجتماع‌محور به عنوان یک پیوند و زنجیر مؤثر و محکم جهت اتصال شکافی که بین مردم و رهبران و حکومت و دیگر بازیگران وجود دارد لازم شناخته شده‌اند . گروه‌های اجتماع‌محور باید با مشارکت در توسعه، در درک و به کار انداختن حقوق و مسئولیت‌هایشان از طریق فرایندهای مشارکتی مؤثر و آشکار کمک کنند. آنها بایستی خودشان را برای مشارکت در فرایندهای تصمیم‌گیری حال و آینده مجهز کنند. سازمان‌های اجتماع‌محور از جمله گروه‌های خودیار جوانان یا گروه-

³Community_Based Organizations

های زنان می‌توانند در اجرای پروژه‌های وسیع‌تر درگیر شوند که این گروه‌ها نقش مهمی در تحرک (بسیج) منابع مالی و انسانی اجتماعات خواهند داشت (Ibid: 12). سازمان‌های اجتماع‌محور از بطن همکاری مردم برای رفع نیازهای اقتصادی و ارائه خدمات اساسی ظاهر شده‌اند این تشکل‌ها در مقابله با حوادث ناگوار و پر کردن شکاف‌هایی که دولت‌ها از عهده آن بر نمی‌آیند، شبکه امنیت اجتماعی را برای طبقات محروم ایجاد کرده‌اند. تشکل‌های مردمی این چشم‌انداز مثبت را پیش روی خود دارند که بالقوه در امر توسعه مشارکت می‌ورزند. متأسفانه حکومت، پژوهشگران سازمان‌های بین‌المللی و NGOهای نوین و جدید، توانایی‌های بالقوه این تشکل‌ها را نادیده گرفته‌اند. اگر چه تشکل‌های مردمی توان بالایی دارند اما باید شیوه‌های کار آنها اصلاح و بهینه شود و روش‌های جدید را بیاموزند تا بهتر بتوانند تلاش خود را وقف فعالیت‌هایی کنند که محور آنها پیشگیری از وقایع نامطلوب است، و نیز از این طریق بتوانند شاخص‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهند (طهماسبی، ۱۳۸۰: ۳-۴). به‌طور کلی می‌توان گفت که سازمان‌های غیردولتیو سازمان‌های اجتماع‌محور در جهان با هدف‌گیری و نشانه‌گرفتن روی برنامه‌های آموزش مدنی و اجتماعی شهروندان در نتیجه‌ی افزایش مشارکت محلی در حکمروایی، بویژه برای زنان شروع بکار کردند. و این اقدامات نشان داد که تمایل جهت بهبود استعداد و افزایش توانایی زنان در جهان، برای درگیر شدن در حکمروایی محلی فوق‌العاده و غیرمنتظره می‌باشد (Un_Habitat, 2000: 29).

- سازمانهای غیردولتی زیست‌محیطی

تازه بودن مباحث و مسائل محیط زیستی از گرم شدن هوای کره زمین و تغییرات آب و هوایی و از میان رفتن تنوع زیستی، حقوق حیوانات یا ارزش ذاتی طبیعت نباید دیدگان ما را نابینا کند که انسانها همواره درباره رابطه شان با محیط فکر کرده‌اند. به درستی محیط و رابطه ما با آن یکی از موضوع‌های دیرینه‌ی نظریه اجتماعی بوده است و تازگی نگرانی‌های محیط زیستی بیشتر ظاهری است تا واقعی زیرا تفکر درباره محیط و مفهوم و اهمیت و ارزش آن قدمتی به اندازه جامعه انسانی دارد. قانون اساسی ایران انجام دادن هر تلاش اقتصادی را عملاً مشروط به رعایت حفاظت از هوا و آب و خاک کرده و از این رو مسأله پاکسازی هوای شهرهای بزرگ که تأثیر مهمی بر سلامتی شهروندان دارد، طبق قانون اساسی و قوانین حفاظت محیط زیست و مصوبات شورای عالی محیط‌زیست باید کاملاً رعایت شود. اصل ۵۰ قانون اساسی که این موارد مهم را دربردارد، دارای ابعاد گسترده‌ای است که اهم آن عبارت از ملاحظات توسعه پایدار و همچنین ملاحظات جامعه مدنی است. مهمترین اهداف سازمانهای غیردولتی زیست محیطی:

- ۱- اطلاع رسانی و آگاه‌سازی درباره مسائل و موضوعات زیست محیطی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی؛
- ۲- اشاعه شیوه‌های پایدار در تولید و مصرف از طریق مبارزه با تخریب محیط زیست و تلاش در جهت اصلاح الگوهای ناپایدار تولید و مصرف و تصحیح و بهینه‌سازی روش‌ها؛
- ۳- بسیج، نهادینه کردن و سازماندهی مشارکت‌های مردمی؛

- ۴- گسترش نظارت عمومی بر پروژه ها و مسائل زیست محیطی؛
- ۵- ایجاد، گسترش و تقویت هماهنگی بین بخش های دولتی و مردمی ذیربط با مسائل زیست محیطی؛
- ۶- ارتقاء سطح دانش اعضاء در زمینه محیط زیست از طریق برگزاری کارگاه های آموزشی و سمینارهای علمی و واحدهای تفریحی و آموزشی؛
- ۷- انتشار نشریه، جزوه، فیلم، نوارهای آموزشی و خبری به منظور انعکاس موضوعات مربوط به حفاظت محیط زیست؛
- ۸- انجام پروژه های تحقیقاتی و اجرایی در زمینه حفاظت محیط زیست؛
- ۹- همکاری با سازمانهای بین المللی حفاظت محیط زیست (اللهمان و همکاران، ۱۳۸۹: ۷).

- شهر پایدار

شهر پایدار به شهری اطلاق می گردد که به دلیل استفاده اقتصادی از منابع، اجتناب از تولید بیش از حد ضایعات و بازیافت آن ضایعات تا حد امکان و پذیرش سیاستهای مفید در درازمدت، قادر به ادامه حیات خود باشد. در تعریف دیگر شهر پایدار، شهری است که از نظر توسعه اقتصادی، درآمدزایی و اشتغال بتواند نیازهای شهروندان را برآورد هسازد و از لحاظ زیست محیطی به وضعیت بهداشتی و سلامت شهرنشینان توجه نموده و مشکلاتی از نظر آلودگی هوا، آب و فضاهای سبز و تفریحی و غیره نداشته باشد. ۸ معیار برای پایداری شهری عبارتند از: ۱- محیط زیست سالم و مطلوب ۲- دسترسی به فضای سبز ۳- کارایی در استفاده از منابع ۴- نسبت استفاده از انرژی تجدید پذیر به انرژی تجدید ناپذیر ۵- اقتصاد سبز ۶- حیات بخشی ۷- عدالت اجتماعی ۸- رضایت از کیفیت زندگی شهروندان (علی زاده قنات و مبهوت، ۱۳۹۴: ۵). شهرها گرگانه های مصرف در شبکه گسترده فعالیت های انسان بر روی زمین هستند که از بعد بوم شناسی، حیات انگلی دارند و هر گونه اکتشاف و اختراع در فن آوری، قابلیت پایداری متکی به خود را به آنها نمی دهد و تنها می تواند به مصرف کارآمدتر و صرفه جویانه مواد و انرژی و یا به تولید کمتر ناسازگار با طبیعت، یاری رساند. از این رو، واژه "شهر پایدار" نباید مفهوم شهر محوری را تداعی کند و ناظر بر پایداری منطقه به طور مشخص و بوم گره به طور کلی باشد. به بیانی دیگر، پیش نیاز شهر پایدار، پایداری عرصه گسترده تری است که جایگاه نظام های پشتیبان حیات آن است. و در این صورت بنا بر تعریف پایداری، شهر دارای آن ویژگی ای می شود که به وضعیت و پویای خود استمرار دائمی می دهد. بنابراین شهر پایدار از بعد بوم شناسی، سیاستهایی را دنبال می کند از جمله:

- به حداقل رساندن پیامدهای زیست محیطی منفی الگوهای تولید، توزیع و مصرف شهری برای ساکنان و منطقه آن؛

- به حداقل رساندن مصارف تجدید ناپذیر (مانند انرژی‌های فسیلی) و جایگزین ساختن تدریجی آنها با منابع تجدید ش‌دنی؛
- تنظیم بهره‌برداری از منابع تجدید ش‌دنی، متناسب با نرخ بازتولید آنها (صرافی، ۱۳۷۹: ۹-۱۰).

نقش نهادهای مردمی در پایداری شهرها

آگاهی و مشارکت مردم، پایه‌های اصلی تولید قدرت، ثروت، عدالت و زیربنای شهرهای پایدار می‌باشد. و زمانی عدالت به معنای اعم کلمه به واقعیت می‌پیوندد که مردم به حقوق و مسئولیت‌های خود در اداره شهرها و جوامع آگاه باشند. بنابراین برای رسیدن به شهر پایدار باید به شاخص‌های توسعه انسانی از جمله سواد، بهداشت، امید به زندگی، درآمد سرانه و غیره برسیم. که دستیابی به موارد ذکر شده جز با تغییر ساختارها و زیرساخت‌های آموزشی و تغییر سبک زندگی امکانپذیر نمی‌باشد. منابع طبیعی تجدید ش‌ونده امروزه در ابعاد مختلف زندگی بشر نقش بسزایی را ایفا می‌نمایند. در اغلب کشورهای در حال توسعه از جمله ایران در اثر رشد فزاینده جمعیت، گسترش بی‌رویه شهرها، عدم آگاهی بهره‌برداران، و فقدان برنامه‌ریزی اصولی، سطح منابع طبیعی شدیداً کاهش یافته و به واسطه تخریب کمی و کیفی، منابع طبیعی در خطر نابودی قرار گرفته است. به همین دلیل برای رفع بحران و پیشگیری از عواقب آتی آن فقط در حیطه سازمانها و ارگانهای دولتی کشورها امکانپذیر نیست و مشارکت جدی مردم را می‌طلبد که رایج‌ترین شکل آن سازمانهای غیردولتی و مردم نهاد است. نهادهای مردمی به لحاظ دسترسی و ارتباط وسیع با مردم، امکان شناخت بهتر و دقیق‌تری از نیازها و مسائل جامعه را در این زمینه داشته و به گونه‌ای واقع‌بینانه‌تر و عملی‌تر می‌توانند در جهت رفع معضلات زیست‌محیطی و حمایت از ساختارها و کارکردهای شهرهای پایدار اقدام کنند و مسائلی که دولت فرصت پرداختن به آن را ندارد مورد بررسی دقیق و سریع قرار دهند.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

رشد سریع شهرنشینی در دوران حاضر، بیش از هر زمان دیگر، نه تنها هویت شهری و کارکردهای مورد انتظار از آن را دستخوش تغییر ساخته بلکه زمینه بروز مخاطرات جدی را هم در مناطق شهری فراهم ساخته است. هر چند گسترش شهرنشینی معمولاً با توسعه اقتصادی و اجتماعی همراه است، اما افزایش سریع جمعیت شهری، فرصت و امکان تأمین مسکن و شغل یا خدمات و زیرساخت‌های مناسب را از متولیان امور شهرها گرفته است. بدون شک مشارکت عموم جامعه مسیر دستیابی به پایداری را هموارتر ساخته و زمان آن را تقلیل خواهد داد که البته در این میان نمی‌توان فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد را نادیده گرفت. بدین ترتیب با توجه به نقش نهادهای مردمی در دریافت و انعکاس بازخورد رویکردها و سیاست‌های اتخاذ شده، توسعه و پیشرفت کشورها جز با بهره‌گیری از توان، استعداد و حضور داوطلبانه مردم و مشارکت آنان امکان‌پذیر نمی‌باشد. ولی در حال حاضر می‌توان گفت که هم‌اکنون نهادهای مردمی اثرگذار و به عبارت بهتر سازمانهای غیردولتی در حل مشکلات ساختاری و کارکردی شهرهای ما، جایگاه سیاسی و اجتماعی درخور توجهی ندارند و برای

دستیابی به مشارکت مردمی از توانایی پایینی برخوردار بوده اند. مهمترین مانع بر سر راه این گونه نهادها، محدودیتها و موانع قانونی، حقوقی و سیاسی است. که برای ایجاد و فعال سازی آنها در راستای حمایت از ساختارها و کارکردهای شهر پایدار در کشور بایستی بستر مناسب سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایجاد شود تا بتوانند با استفاده از روشهای مناسب مدیریتی کارایی و اثربخشی خود را بهبود بخشند.

منابع

۱. ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۳)، " بررسی نقش سازمانهای غیردولتی در توسعه شهری : مشارکت در ارائه خدمات شهری"، در : مدیریت شهری پایدار، بررسی تجارب مشارکتی شهرداریها و شوراهای اسلامی شهرهای ایران ؛ از حسین ایمانی جاجرمی ، مهرناز بیگدلی ، سیمین حناچی . انتشارات سازمان شهرداریهای کشور، چاپ دوم .
۲. بحرینی، سیدحسین، امینی، فرهاد (۱۳۷۹)، " نقش سازمانهای غیردولتی زیست محیطی در دستیابی به مشارکت مردمی به منظور حفاظت از محیط زیست در ایران"، فصلنامه محیط شناسی، شماره ۲۶.
۳. برک پور، ناصر و اسدی، ایرج (۱۳۸۸)، "مدیریت و حکمروایی شهری"، تهران ، دانشگاه هنر.
۴. رفیعیان، مجتبی و تاجدار، وحید (۱۳۸۷)، "سنجش وضعیت سلامت با رویکرد منطقه ای در مجموعه شهری مشهد"، فصلنامه جغرافیا و توسعه ناحیه ای
۵. صرافی، مظفر (۱۳۷۹)، "شهر پایدار چیست؟"، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴، صص ۶-۱۳
۶. طهماسبی، سوسن (۱۳۸۰)، "الگوهای مشارکت اجتماعی در ایران"، ترجمه مرجان ذکائی ، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۵ .
۷. علی زاده قناد، نازنین، مبهوت، محمدرضا، " بررسی اصول توسعه پایدار در تبیین جایگاه شهر پایدار"، اولین همایش بین المللی نوآوری و تحقیق در هنر و علوم انسانی، ترکیه، استانبول، شهریور ۱۳۹۴.
۸. قانع‌راد، محمد امین و فریده حسینی (۱۳۸۴)، "ارزش‌ها، شبکه روابط و مشارکت در سازمان‌های غیردولتی (مطالعه تجربی در بین جوانان تهران)"، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۳ .
۹. لاهیجانیان، اکرم الملوک و همکاران (۱۳۸۹)، " بررسی ساختار و عملکرد سازمانهای غیردولتی زیست محیطی و نقش آنها در فرایند توسعه شهری استان تهران"، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره ۱۲، شماره ۳.
۱۰. اللهیان، زهرا، لاهیجانیان، اکرم الملوک، حق شناس، فریده (۱۳۸۹)، " بررسی شاخص های کارآمدی سازمانهای غیردولتی زیست محیطی در دستیابی به تضمین پایداری محیط زیست"، فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۱۵.

11. Abonyo , Dorothy . *Participation in Informal Settlement Upgrading , A CBO,s Role in Partnership with Other Actors . Architect / Lecturer , Dept .of Urban & Regional Planning , University of Nairobi _ Kenya . 1999 .*

12. http://en.wikipedia.org/wiki/Non_government

13. Leys, Colin (2001) *Market-driven politics: Neoliberal Democracy and public Interest, London.*

14. Un _ Habitat , *Policy Paper on Women and Urban Governance , Draft : 20 November 2000*